

FINANSIJSKA ANALIZA KAO SVEOBUHVAATNO ANALITIČKO ISPITIVANJE POSLOVANJA BANAKA

Mirjana Mrvaljević¹, Jasminka Đurićanin², Nenad Kojić³

^{1,3} Akademija strukovnih studija Kosovsko Metohijska, odsek Peć u
Leposaviću, Leposavić

² Akademija strukovnih studija Južna Srbija, odsek za poslovne
studije, Blace

Primljeno: 01.09.2022; Prihvaćeno: 28.11.2022.

Pregledni rad

Korespondencija: mirjana.mrvaljevic@akademijakm.edu.rs¹

Rezime: Analiza finansijskih izveštaja banke usmerena je na ocenu njenog finansijskog stanja i ostvarenog rezultata, razvoj i dalju perspektivu. Pored podataka sadržanih u finansijskim izveštajima analiza koristi i podatke iz računovodstvenih evidencija i ostalih izvora. Samu suštinu finansijske analize čini obračun relativnih pokazatelja i njihovo međusobno upoređivanje. Bankarski menadžment, sadašnji i potencijalni vlasnici banke, investitori, deponenti, javnost i drugi zainteresovani za performanse banke se sa naklošnošću odnose prema praksi analitičkog ispitivanja poslovanja banke. Rezultati predstavljaju putokaz za formulisanje poslovne politike i donošenje adekvatnih poslovnih odluka svih zainteresovanih. U ovom radu nastojimo da ukažemo na specifičnost i značaj finansijskih izveštaja u bankama, finansijsku analizu kao metod ispitivanja rezultata poslovanja, utvrđivanja performansi banaka i uticaj rezultata analize na poslovne odluke bankarskih menadžera.

Ključne reči: Finansijski izveštaji banaka, finansijska analiza, pokazatelji poslovanja, bankarski menadžment.

1. Uvod

Osnovni cilj svakog ekonomskog subjekta je rast, razvoj i opstanak na tržištu. Zato je neophodno da se svakim ekonomskim subjektom aktivno upravlja a ne da se upravljanje prepusti stihiji. Za efikasno i produktivno upravljanje potrebne su informacije. Najveći deo tih informacija se procesira u računovodstvu i obelodanjuje u finansijskim izveštajima svakog ekonomskog subjekta.

Možemo opravdano reći da bankarski i finansijski sektor predstavlja jednu od vrlo zanimljivih tema sa kojom bi većina želela da bude upoznata. Problemi koji nastaju u globalnoj privredi, pokazuju da kriza koja prenosi svoje refleksije na celokupnu privredu nastaje upravo u sektoru finansija. Iako postoji veliki broj finansijskih institucija koje su značajne u ovoj oblasti, banke su još uvek vodeće na listi onih koji pružaju finansijske usluge na tržištu.

Rezultat bankarske delatnosti, kao proizvod odluka bankarskih menadžera i vlasnika banke o poslovnoj politici i strategiji, prezentira se kroz finansijske izveštaje koji predstavljaju bazu za dalje odlučivanje bankarskih menadžera i drugih internih i eksternih korisnika.

Međutim, specifične informativne potrebe bankarskog menadžmenta zahtevaju i odgovarajuća ispitivanja i ocene, odnosno neophodno je izvršiti odgovarajuću ekonomsku i finansijsku analizu kako bi se obezbedilo kreiranje informacija relevantnih i pouzdanih za poslovno odlučivanje. Veliki deo odluka menadžeri donose na bazi iskustva i lične intuicije. Upravljanje bankom i poslovno odlučivanje bazira se u suštini na upravljanju izvorima i sredstvima.

2. Specifičnosti i značaj finansijskog izveštavanja u bankama

Značaj finansijskog izveštavanja u bankama je u pružanju kvantitativnih informacija o finansijskom položaju i uspehu banke širokom krugu korisnika u donošenju efikasnijih poslovnih odluka. Korisnicima finansijskih izveštaja banke su pored informacija o finansijskom položaju i uspehu banke koje dobijaju iz finansijskih izveštaja potrebne i informacije koje omogućavaju bolje razumevanje njenog poslovanja. Iz pomenutih razloga, banke uz godišnji račun sastavljaju i godišnji izveštaj o poslovanju koji nije računovodstveni izveštaj već je isključivo izveštaj menadžmenta banke po godišnjem računu. Samim

tim, njegova forma i sadržina nisu obuhvaćeni računovodstvenim standardima. Godišnji izveštaj o poslovanju treba da pruži potpunije podatke o ostverenom imovinskom, finansijskom i prinosnom položaju banke. Kako je banka u svom poslovanju izložena raznim vrstama rizika koji se standardno mogu iskazati u finansijskim izveštajima, korisnicima će biti mnogo jasnije ako ih menadžment prokomentariše dopunskim izveštajem i ukaže na način na koji upravlja i kontroliše potencijalne rizike. Finansijsko izveštavanje u bankama se fokusira na informacije korisne za investiciono, kreditno i drugo poslovno odlučivanje. Na taj način učesnici na tržištu kapitala, investitori i kreditori, svojim odlukama doprinose efikasnom funkcionisanju tržišta kapitala, ispravnoj upotrebi i adekvatnoj alokaciji ograničenih resursa.

Osnovu računovodstva u bankama čine poslovne transakcije banke, čijom se evidencijom stvara baza za izradu finansijskih izveštaja odnosno bilansa stanja i uspeha. Bilansi banaka su vrlo specifični, što se ogleda u načinu iskazivanja tokova i strukture kreditnih plasmana, kreiranju novčane mase i povećanju depozita. Uravnoteženi bilans banke nam omogućava brojne analize strukture i odnosa između relevantnih pozicija. Veća analitička

vrednost bilansa zahteva da se vrši njegovo prilagođavanje, dezagregiranje, konsolidacija i reformulacija. Visok stepen uporedivosti bilansnih pozicija pruža pouzdanu informacionu osnovu za donošenje bitnih ekonomskih i finansijskih odluka na mikro i makro nivou. Jači integracioni procesi u razvijenim tržišnim privredama dovode do pokušaja unifikacije bilansnih metodologija preko postojanja tzv. međunarodnih računovodstvenih standarda.

Banke imaju glavnu ulogu u održavanju poverenja u monetarni sistem. Stoga postoji veliko i široko interesovanje za dobrobit banaka, posebno za njihovu solventnost i likvidnost, kao i rizik povezan s različitim vrstama njihovog poslovanja. Izveštajni zahtevi računovodstva banaka razlikuju se od drugih preduzeća.

Osim pomenute profesionalne regulative za oblast banaka, koja je definisana kroz MRS/MSFI, treba naglasiti i zakonske propise u našoj zemlji koji se odnose na poslovanje i finansijsko izveštavanje u bankama. Najvažniji su Zakon o Bankama, Zakon o računovodstvu i reviziji, Zakon o NBS, i veći broj Odluka, Pravilnika i Uputstava koji su specifični za banke.

Interna računovodstvena regulativa obuhvata interna pravila

bankarskog preduzeća iz domena finansijskog računovodstva i izveštavanja. Naime, polazeći od pravnih odredbi opštih i posebnih zakonskih propisa (zakonske regulative) i računovodstvenih načela i standarda (profesionalne regulative), interna regulativa se bavi specifičnim pitanjima koja se odnose na konkretnu banku. Predmet interne regulative u našim bankama jesu, uglavnom, sledeća pitanja: cirkulacija knjigovodstvene dokumentacije, popis sredstava i izvora sredstava, formiranje analitičkog kontnog plana, organizacija interne kontrole, itd. Pomenuta, kao i mnoga druga pitanja, mogu biti regulisana posebnim internim aktima ili obuhvaćena jedinstvenim pravilnikom o računovodstvu.

Interna regulativa banaka u razvijenim zemljama, za razliku od naše, mnogo je sadržajnije. Glavno mesto u toj regulativi zauzima izbor računovodstvenih politika, pitanje koje nije karakteristično za internu regulativu naših banaka. Inače, računovodstvene politike obuhvataju načela, osnove, konvencije, pravila i postupke koje je menadžment usvojio prilikom sastavljanja i prezentiranja finansijskih izveštaja. Postoji mnogo različitih računovodstvenih politika u primeni, čak i kada se tiču istog predmeta. Zato treba izvršiti adekvatan izbor i primenu onih poli-

tika koje u konkretnim okolnostima najbolje odgovaraju da se pravilno prikaže finansijski izveštaj bankarskog preduzeća i rezultati njegovog poslovanja. Finansijski izveštaji banaka treba da sadrže jasno i precizno objavljivanje svih značajnih računovodstvenih politika koje se primenjuju i treba ih po pravili objaviti na jednom mestu.

Banke primenjuju različite metode za priznavanje i merenje stavki u svojim finansijskim izveštajima. Radi usklađivanja sa MRS i pružanja mogućnosti korisnicima da razumeju osnovu na kojoj se pripremaju finansijski izveštaji banke, neophodno je objaviti računovodstvene politike koje se odnose na sledeće stavke:

- priznavanje glavnih vrsta prihoda.
- vrednovanje ulaganja i vrednosnih papira kojima se posluje,
- razlikovanje između onih transakcija i drugih događaja koji su posledica priznavanja sredstava i obaveza u bilansu i onih transakcija i drugih događaja koji samo povećavaju nepredviđene događaje i preuzete finansijske obaveze,
- utvrđivanje gubitaka po zajmovima i avansima i otpisivanje nenaplativih zajmova i avansa,
- utvrđivanje troškova opštih bankarskih rizika i računovodstveno procesuiranje takvih troškova.

Bilansi banke su specifični jer posluje specifičnom robom, odnosno novcem u različitim njegovim oblicima, i najvećim delom sa tuđim, odnosno pozajmljenim novcem. S tim u vezi navešćemo neke od karakteristika u bilansu stanja i bilansu uspeha banke. Razvrstavanje pozicija u bilansu stanja banke je dijametralno suprotno na strani aktive i pasive. Pozicije aktive razvrstavju se po principu opadajuće likvidnosti (gotovina, hartije od vrednosti, krediti, fiksna aktiva), dok se pozicije pasive razvrstavaju uvažavajući princip rastuće ročnosti (počev od kratkoročnih obaveza, preko dugoročnih obaveza do kapitala). Strukturu aktive u najvećem delu čine finansijska sredstva, odnosno novac (hartije od vrednosti i krediti). U bilansu uspeha, na strani prihoda, obzirom na oblike plasmana, dominiraju prihodi od kamata, dok na strani rashoda najveći rashodi od kamata koje banka plaća za pozajmljene izvore poslovanja.

Poslovne transakcije banaka mogu se u osnovi analizirati na dva načina. Prvo, prikazom i analizom strukture bilans stanja i bilansa uspeha dolazi se do saznanja o vrstama i karakteristikama uobičajenih bankarskih aktivnosti. Tako dobijamo podatke o stopi kapitala banke, odnosu depozitnih i nedepozitnih izvora, kamatne i prinosne

strukture aktive, poštovanju bankarskih principa poslovanja, i dr. Drugi način analize sastoji se u mogućnosti analize efekata specifičnih transakcija banke koje rezultiraju promenom stanja i strukture bilansnih pozicija banke. Specifičnost bankarskog računovodstva je u tome da se u bankama "svaka operacija prevodi u skoro svim slučajevima u obavezu ili plasman, koje treba računovodstveno obuhvatiti. Svaka bankarska operacija je stoga računovodstveni čin." [Vasiljević, 1995] Kroz bilansnu strukturu banke reflektuju se bankarske aktivnosti, pa se tako sa promenama bankarskih operacija menja i struktura bilansa. Statičnom i dinamičnom analizom svih pozicija u bilansu banke mogu se utvrditi i predviđati potencijalni rizici, likvidnost i solventnost, i stepen uključenosti i učešće banke na finansijskom tržištu zemlje.

Bilans banke se može analizirati na nivou pojedinačne banke, sistema poslovnih banaka i bankarskog sektora kao celine. Bilans pojedinačne banke može biti analiziran po bruto principu (kada pokazuje ukupnu imovinu - aktivu i ukupne obaveze - pasivu) i neto principu (kada se prikazuju samo kreditni i ostali finansijski plasmani u okviru aktive i izvori sredstava kojima se pokrivaju plasmani. Kada posmatramo sistem poslovnog bankarstva bilan-

si mogu biti nekonsolidovani i konsolidovani. Nekonsolidovani bilans se zasniva na bruto principu bilansiranja i reflektuje bruto aktivu i pasivu sektora poslovnog bankarstva, koji obuhvata i međubankarske transakcije. Za razliku od njega, konsolidovani bilans sektora poslovnog bankarstva se sastavlja po neto principu i obuhvata samo pozicije plasmana i obaveza prema nebankarskim sektorima, izuzimajući međubankarske transakcije. Na nivou bankarskog sektora kao celine sastavlja se konsolidovani bilans u koji se uključuje i bilans centralne banke, čime je stvorena baza za analizu monetarnih tokova zemlje.

Bankarski bilans može da se analizira sa stanovišta tokova troškova i izvora prihoda, pa imamo prihodni i troškovni tok, bilansni tok i kapitalni tok. Finansijsku bazu za formiranje ovih tokova predstavlja porast depozitnih i drugih izvora sredstava, što opet dovodi do povećanja prihoda preko povećanja plasmana. Umanjenjem ukupnog prihoda za nastale troškove dobija se neto dobitak, koji predstavlja osnovu za povećanje kapitala ili za pokriće nastalog gubitka. Povećanje kapitala i izbegavanje gubitaka predstavlja imperativ za banku da bi se izbegla njena eventualna sanacija ili likvidacija.

U analizi bankarskog bilansa polazi se od opšte fundamentalne računovodstvene ravnoteže, odnosno identičnosti aktive i pasive (obaveze plus kapital odnosno neto vrednost), što se može predstaviti jednačinom:

$$A = L + NW$$

A - aktiva

L - obaveze

NW - kapital ili neto vrednost

Načelno gledano, smisao bankarskog bilansa jeste sagledavanje suštine i strukture banakarskih poslova. Odnosno, mobilizacija depozita i odobravanje kredita najbolje se mogu posmatrati i analizirati preko stanja bilansa i tokova bilansa. U osnovi, bilans pokazuje stanje izvora sredstava (koji su dominantno depozitnog karaktera) i plasmana banke u određenom trenutku (koji su pretežno krediti, hartije od vrednosti i likvidna sredstva).

Maksimizacija profita, preko optimalnog strukturiranja aktive i pasive, kao i razlike između nivoa prihoda i rashoda, je osnovni cilj poslovanja banke u tržišnim uslovima. Bilans banke je u fundamentalnoj ravnoteži ukoliko su ročno i valutno izbalansirane vrednosti aktive i pasive, pri čemu ova usklađenost aktive i pasive amortizuje

rizik promene deviznog kursa. Stanje perfektne ravnoteže bilansa se postiže ukoliko prihodi pokrivaju troškove a likvidne rezerve rizik neblagovremenog plaćanja.

3. Finansijski izveštaji u funkciji analize poslovanja banaka

Finansijski izveštaji banaka predstavljaju skup informacija o finansijskom položaju, rentabilnosti, promenama na kapitalu i novčanim tokovima. Finansijska analiza, odnosno analiza finansijskih izveštaja, treba da ispita i oceni sve procese koji su se desili u banci a prikazani su kroz finansijske izveštaje.

U analizi poslovanja banke moguće je, u cilju brže i lakše kvantifikacije, izvršiti određenu reklasifikaciju ili preuređenje finansijskih izveštaja vodeći računa da se sačuvaju inicijalne bilansne vrednosti pojedinačnih pozicija aktive, pasive, prihoda i rashoda banke. [Mrvaljević, 2014]

Ciljevi analize finansijskih izveštaja odnose se na sagledavanje zarađivačke sposobnosti banke i finansijskog položaja radi zadovoljavanja informacionih potreba stejkholdera: menadžeri, deponenti, investitori u akcije, kreditori, odnosno oni koji obezbeđuju banci izvore poslovanja.

Finansijska analiza banke može se vršiti poređenjem sa odgovarajućim pokazateljima kod srodne grupe banaka ili bankarskog sektora čime stičemo uvid u poziciju analizirane banke. Takođe, analiza indikatora može se vršiti posmatranjem pokazatelja konkretne banke u sukcesivnim vremenskim intervalima, odnosno po periodima, kada analiza pokazuje da li je došlo do poboljšanja ili pogoršanja ukupnih performansi banke. Finansijska racia predstavljaju u savremenom pristupu upravljanju poslovanjem okolicu ne samo finansijske i poslovne analize, već i finansijskog i poslovnog odlučivanja. [Dedović & Milačić, 2005]

Vrednost i pouzdanost finansijske analize banke se povećava:

- korektnom implementacijom odabrane metodologije i tehnike analize,
- obezbeđenjem odgovarajuće serije proračunatih pokazatelja i indikatora (čime se postiže uporedivost u vremenu, odnosno sa prethodnim ostvarenjima iste banke),
- obezbeđenjem istih indikatora za bankarski sektor na određenom prostoru i za grupu uporedivih banaka (čime se postiže uporedivost u prostoru, kao drugi bitan zahtev analize koja pretenduje na izvođenje validnih i upotrebljivih zaključaka) i

- kvantificiranjem indikatora koje propisuju i zahtevaju regulatorni i supervizorski organi, (koji bi ukazali u kojoj meri banka koja je predmet analize poštuje propisane standarde i limite, kao što su: adekvatnost kapitala, izloženost pojedinim rizicima, i ostalo, a koji služe kao dopunski indikatori za ocenu performansnosti i boniteta banke).

Finansijski analitičari mogu da koriste sledeće metode analize:

1. Horizontalna analiza
2. Vertikalna analiza
3. Analiza trenda
4. Analiza pomoću finansijskih pokazatelja - racio analiza

Horizontalna analiza predstavlja komparativnu (uporedu) analizu bilansnih pozicija tekuće i prethodne godine kroz duži vremenski period kako bi se uočile tendencije i dinamika promena pojedinih bilansnih pozicija banke. Promene se mogu pratiti u apsolutnom iznosu (razlika = tekuća godina - prethodna godina) i u relativnom iznosu (razlika/prethodna godina) *100. Takođe, horizontalnom analizom možemo upoređivati banke sa sličnim po veličini, sa bankarskim sektorom i ostalim finansijskim institucijama.

Vertikalna analiza bilansa banke je značajna zato što se u ovoj analizi određene bilansne pozicije iskazuju

kao 100%, a onda se sve ostale pozicije iskazuju kao % od te osnovne pozicije. Reč je o strukturalnoj analizi finansijskih izveštaja. Kao osnovne pozicije najčešće se tretiraju ukupna aktiva i ukupna pasiva u bilansu stanja i ukupni prihodi i rashodi u bilansu uspeha. Na taj način vršimo poređenje monetarnih iznosa za tekuću godinu sa iznosima iz prethodne godine, odnosno poređenje obračunskih perioda.

Trend analizu koristimo kada ispitujemo relativnu promenu neke pojave, odnosno finansijskog položaja i rezultata banke, u odnosu na karakterističnu (baznu, prethodnu, prosečnu...) kroz duži vremenski period. Dobijeni rezultati se interpretiraju i pomoću dijagrama koji analitičarima ukazuju na pravac kretanja analizirane pozicije.

Racio analiza je najčešći metod analize finansijskih izveštaja. Pokazatelji ili racio brojevi predstavljaju odnose između dve bilansne pozicije i imaju vrednost samo kada su pravilno protumačeni. Tumačenje pokazatelja vrši se u odnosu na određene standarde (prosek sektora, prethodni i planirani period, preporučeni od strane profesije, i dr.) i pripadnosti entiteta određenoj oblasti privređivanja. Prilikom primene racio analize u bankama mora se voditi računa o specifičnosti banke kao preduzeća, kako

pri samoj analizi tako i prilikom interpretacije dobijenih racio pokazatelja korisnicima. Racia daju dobru osnovu za finansijsku u analizu banaka.

Klasifikaciju racio pokazatelja predstavljamo u nastavku:

- Pokazatelji likvidnosti
- Pokazatelji aktivnosti
- Pokazatelji profitabilnosti / rentabilnosti
- Pokazatelji finansijske strukture
- Tržišni pokazatelji

Pokazatelj likvidnosti banke pokazuje sposobnost izmirenja dospelih obaveza i predstavlja osnov poverenja u banku i bankarski sektor u celini. "Modifikacija pokazatelja likvidnosti postoji u tom delu što se obrtna imovina banke sastoji skoro isključivo od monetarne aktive jer su zalihe praktično isključene u njenom poslovanju. Sa druge strane, kratkoročne obaveze se sastoje isključivo iz depozita. Osnovni postulat normalnog funkcionisanja banke je njena likvidnost prema deponentima, odnosno sposobnost blagovremene isplate depozita prili-

kom dospeća ili na njihov zahtev. Zbog toga se većina pokazatelja likvidnosti i svode na pokrivenost depozita u odnosu na neku veličinu na strani aktive. Likvidnost je još više dobila na značaju nakon poslednje svetske finansijske krize jer je uvideno da je taj segment bio zapostavljen u pogledu supervizije poslovanja banaka. Zbog toga je kao odgovor nastao Bazel III koji jasno propisuje dva nova racia likvidnosti: LCR - Liquidity Cover Ratio i NSFR - Net Stable Funding Ratio." [Lazarević, 2016]

Likvidnost banke je determinisana ročnom usklađenošću njene aktive / plasmana i njene pasive / depozita pre svega, kao najvažnijeg izvora bankarskog poslovanja. Za likvidnost banke je primarno zainteresovan menadžment, ali i svi poverioci banke, odnosno klijenti, država, nadležne institucije, i dugi. Pokazatelji likvidnosti banke ukazuju na sposobnost banke da u kontinuitetu i u svakom momentu izmiruje svoje dospele obaveze. Neki od pokazatelja likvidnosti banke mogu se predstaviti u tabeli 1:

Tabela 1: Pokazatelji likvidnosti banke

Pokazatelji likvidnosti banke	Način izračunavanja
	Ukupni krediti/Ukupni depozit
	Likvidna aktiva/Ukupni depoziti
	Likvidna aktiva/Ukupni depoziti
	Likvidna pasiva/Ukupne obaveze
	Ukupni depoziti /Ukupna pasiva
	Prosečni mesečni pokazatelji likvidnosti

Najčešće se koristi indikator koji pokazuje odnos ukupnih kredita i ukupnih depozita. Niža vrednost ovog pokazatelja ukazuje da je likvidnost banke visoka, što na drugoj strani ukazuje na potencijalno nizak profit. Drugi pokazatelj pokazuje pokrivenost depozita odgovarajućim likvidnim sredstvima. Treći pokazatelj likvidnosti ukazuje na učešće likvidnih sredstava u ukupnoj aktivi. Relativno visok nivo likvidnosti po osnovu ovog indikatora u odnosu na kontrolnu grupu ukazuje na dobre performanse banke u domenu likvidnosti. Međutim, držanje velikog iznosa slobodnog potencijala u likvidnim sredstvima umanjuje potencijal koji može biti plasiran u kamatonosnu aktivu i povećanje prihoda. Sledeći indikator izražava odnos likvidne pasive i ukupnih obaveza banke. Ukoliko je njegova vrednost u porastu to znači da je banka povećala kratkoročno zaduživanje u pasivi u odnosu na ukupne obaveze što ukazuje na povećani rizik likvidnosti banke.

Za pokazatelje aktivnosti se može reći da su jedni od najznačajnijih u finansijskoj analizi. Mere nivo angažovanja imovine i stepen njenog iskorišćenja, odnosno brzinu obrta imovine u poslovanju. Poznati su pod nazivom koeficijenti obrta, a računaju se na osnovu odnosa pro-

meta i prosečnog stanja. Ovaj pokazatelj u izvornom obliku nema značaj za finansijsku analizu u bankarstvu. Naime, za banku su karakteristična dva lanca poslovanja: "odnos prema komitentima, na strani aktive, i odnos prema depozitentima, na strani pasive. Upravo je to razlog što su konvencionalni parametri aktivnosti besmisleni, međutim, postoji parametar koji je jako bitan u bankarstvu, i može se upotrebiti kao surogat za pokazatelje aktivnosti, a to je prosečna aktiva po zaposlenom radniku. On se dobija kao količnik ukupne neto bilansne aktive i ukupnog broja zaposlenih radnika banke što daje kvalitetnu informaciju o efikasnosti poslovanja i upotrebi ljudskih resursa koji su osnovni faktor i imaju poseban značaj u bankarstvu. Analogno periodu naplate potraživanja od kupaca kod korporacija, u bankarstvu se princip efikasnosti naplate izražava kroz procenat dospelih potraživanja u ukupnom portfoliju jer taj pokazatelj označava fluidnost novčanog toka iz osnovne operativne aktivnosti banaka a to je plasiranje kredita." [Lazarević, 2016]

Pokazatelji profitabilnosti / rentabilnosti ukazuju na uspešnost poslovanja ili zarađivačku sposobnost banke da svojim vlasnicima / akcionarima obezbedi odgovarajući pro-

fit (prinos) na uloženi kapital. Na konkretnom nivou analize nalaze se razni faktori koji neposredno objašnjavaju razlike u performansama banaka uključujući i razlike u stopama profitabilnosti. Važno je ukazati na značajnu ulogu visoke stope neto prinosa na aktivu u obezbeđivanju adekvatne stope profitabilnosti. Da bi se ostvarila takva stopa prinosa, neophodno je da banke dobro procene kreditne

rizike koji bi eventualno direktno smanjili ostvareni neto profit banke. Profitabilna banka mora biti sposobna da kontroliše svoje troškove poslovanja. S tim u vezi, neophodno je da banke vrše adekvatno formiranje cene kredita, kako bi pokrile troškove izvora sredstava, troškove poslovanja banke i ostvarile odgovarajući profit. [Mrvaljević, 2014] Najčešće korišćeni pokazatelji profitabilnosti su:

$$ROE = \frac{\text{neto profit posle oporezivanja}}{\text{akcionarski kapital}}$$

$$ROA = \frac{\text{neto profit posle oporezivanja}}{\text{ukupna aktiva}}$$

$$ROS = \frac{\text{neto profit posle oporezivanja}}{\text{prihodi od kamata}}$$

Prvi pokazatelj ROE predstavlja stopu prinosa na vlasnički kapital i meri efikasnost banke u korišćenju akcionarskog kapitala. Neto dobit posle oporezivanja direktno utiče na prinos na vlasnički kapital jer je osnovni izvor kapitala za banku. Ukoliko bankarski menadžment efektivno koristi sredstva i ako banka ima adekvatan prinos na aktivu, niska stopa prinosa na vlasnički kapital može biti rezultat viška kapitala usled prekomernog zaduživanja. Gledano sa stanovišta akcionara to bi moglo značiti neefikasnu upotrebu kapitala. Dok na drugoj strani, visoka stopa prinosa

na vlasnički kapital može značiti premalo vlasničkog kapitala.

Pokazatelj ROA predstavlja stopu prinosa na aktivu koja meri dobit banke sa stanovišta efikasnog korišćenja sredstava. Tumačenje ovog koeficijenta može dovesti do pogrešnih zaključaka ukoliko je veliko učešće osnovnih sredstava (zemljište, građevinski objekti i oprema) u bilansu stanja banke koja su potcenjena. ROA pokazatelj pokazuje neto dobit po dinaru imovine posedovane tokom datog perioda.

Pokazatelj ROS predstavlja odnos dobiti i prihoda od kamata i meri

koliko dinara banka zarađuje na svaki dinar prihoda od kamate. Ova stopa naročito se koristi za međusobno poređenje banaka i za analizu trenda u odnosima između prihoda od kamate i dobiti tokom godina.

S obzirom da su stope prinosa izuzetno značajne za analizu, razvijen je i sistem pokazatelja koji omogućava sagledavanje relacija između stopa prinosa i drugih finansijskih pokazatelja. Ovaj sistem pokazatelja koji se često koristi u praksi, naziva se Du Pont sistem analize. U njemu se svi racio brojevi posmatraju kao sastavni delovi jedne

celine. Ovaj sistem počinje od stope prinosa na sopstveni kapital, kao jednim opštim pokazateljem rentabilnosti preduzeća. Visoki ROE privlači druge kompanije, rivale, koji žele da iskoriste te povoljne performanse. Kako konkurencija osvaja to tržište, ROE pada do njegovog proseka. Niski ROE odbija konkurenciju i tera postojeće kompanije da izađu iz te delatnosti, tako da onim kompanijama koje preostanu u toj delatnosti, ROE raste na prosečan nivo.

U praksi se koriste još 3 pokazatelja, koji su karakteristični za analizu poslovanja banaka.

Tabela 2. Pokazatelji profitabilnosti imanentni isključivo bankarstvu

Pokazatelji	Način izračunavanja
Neto kamatna marža (margina)	$\text{Neto kamatni prihod} / \text{Zarađivačka aktiva} = \text{Prihodi od kamata} - \text{Rashodi od kamata} / \text{Investicije u HOV} + \text{Neto krediti i lizing}$
Spread–širenje	$\text{Prihodi od kamata} / \text{Zarađivačka aktiva} - \text{Rashodi od kamata} / \text{Kamatno osetljive obaveze}$
Ukupna efikasnost	$\text{Nekamatni prihod} / \text{Nekamatni rashod}$

Neto kamatna marža i spread imaju funkciju da opišu celokupno operativno poslovanje banke jer odražavaju na indirektan način ALM koncept simultanog upravljanja aktivom i pasivom. Oni uzimaju u obzir i aktivnu stranu, u pogledu upravljanja plasmanima, i pasivnu stranu, u pogledu upravljanja izvorima banke. Treći pokazatelj, ukupna efikasnost, ima za cilj da izmeri

mogućnosti banke da generiše nekamatni prihod radi pokrivanja nekamatnih rashoda. [Lazarević, 2016] Ukupna sredstva u aktivi se finansiraju iz obaveza ili sopstvenog kapitala. Strukturiranje pasive, tj. odnos između sopstvenih i pozajmljenih izvora finansiranja izražava se preko pokazatelja finansijske strukture. Racio zaduženosti računa se kao odnos pozajmljenih

izvora i ukupne pasive. Visok pokazatelj zaduženosti pokazuje da se veći deo poslovanja finansira zajmovima, dok nizak nivo znači da veći deo dugoročnih izvora predstavlja sopstveni kapital. Obzirom da su banke po prirodi posla zavisne od tuđih izvora vrednosti pokazatelja zaduženosti su uvek na višem nivou. Banke u strukturi izvora imaju sopstvenih izvora (kapital) koji je profesionalno i zakonski propisan. Regulisanje ovog pokazatelja obično se veže za stopu adekvatnosti kapitala koja se dobija stavljanjem u odnos sopstvenog kapitala i neto rizične aktive. Za minimiziranje rizika zbog većih zaduženja banke, motivisanih većim profitom, bitan je pokazatelj finansijske poluge čiji je cilj ograničavanje prekomernog zaduživanja banaka.

Analiza poslovanja banke preko tržišnih pokazatelja je veoma značajna jer banke u većini slučajeva funkcionišu kao otvorena akcionarska društva čijim akcijama se aktivno trguje na finansijskom tržištu. Iz tih razloga postoji još veće interesovanje za poslovanje banke koje mora biti transparentno za sve zainteresovane, potencijalne i buduće ulagače kapitala, koji na bazi izveštaja analize donose poslovne odluke.

Međutim, postoje pojedini pokazatelji koji su karakteristični samo

za banke i nemaju primenu u drugim sferama. Ultimativni pokazatelj finansijske stabilnosti banke je stopa adekvatnosti kapitala i ona predstavlja odnos između regulatornog kapitala kao obračunske kategorije i rizikom ponderisane aktive, koja takođe predstavlja obračunsku kategoriju. On je nastao kao posledica činjenice da je za bankarsko poslovanje karakteristično pojačano prisustvo rizika, pre svega finansijske prirode, koji se moraju uzeti u obzir prilikom opisanja finansijske strukture.

Poslovanje banke najviše zavisi od kvaliteta portfolija koji se eksplicitno i uzima u obzir prilikom obračuna adekvatnosti kapitala jer se aktiva različito ponderiše u odnosu na svoj procenjeni nivo rizičnosti. Kvalitet portfolija je određen i obezbeđenjem fonda rezervi za potencijalne i postojeće gubitke preko mehanizma ispravki vrednosti, odnosno obezvređenja finansijske aktive. Rezerve za kreditne gubitke predstavljaju odraz uspešnosti upravljanja poslovanjem banke i rizicima koji su imanentni svakom bankarskom plasmanu u kojem ključnu ulogu imaju kreditni rizici. Pokazatelj pokrivenosti ukupnog portfolija ili portfolija loših plasmana ispravkama vrednosti je veoma bitan pokazatelj finansijskog zdravlja banke. Kvalitet portfolija se još odražava i kroz odnos dospelih

potraživanja u ukupnim potraživanjima što automatski oslikava stepen uspešnosti plasmana banke.

Pomenute specifičnosti su uzete u obzir u modelu tzv. CAMELS rejting sistem, koji se koristi pri analizi kriterijuma finansijske stabilnosti:

Capital Adequacy (kapitalna adekvatnost) - odžavanje kapitala koji je uslov poslovanja)

Asset quality (kvalitet aktive) - sa stanovišta porfolija strukture i obezbeđenja dovoljno rezervi za pokriće kreditnog rizika i ugovora

Management (rukovođenje) - sposobnost sprovođenja poslovne strategije i kontrola rizika

Earnings (profitabilnost) - zarađivačka sposobnost banke i kvalitet ukupnih prihoda

Liquidity (likvidnost) - tekuća i perspektivna likvidnost i adekvatna politika upravljanja izvorima

Sensitivity to market risk (osetljivost na tržišne rizike) - uticaj promena na tržišu na rezultate banke i spremnost menadžera da upravljaju rizikom

CAMELS rejting sistem, nastao u SAD 1979. godine, je osnova procesa vrednovanja finansijskih institucija, prvenstveno banaka. Podložan je modifikaciji i reviziji kriterijuma u skladu sa prome-

nama u finansijskoj sferi. "Većina supervizora u svetu je prihvatila principe CAMELS rejtinga koji podrazumeva da se na osnovu on i off site kontrola određuje jedan od pet nivoa skale za svaki od pomenutih šest kriterijuma pri čemu prvi nivo označava najbolju ocenu a poslednji, peti nivo, označava najgoru ocenu u respektivnom segmentu. Ukupni odnosno tzv. Kompozitni rejting (rang) se određuje na osnovu svih kriterijuma pri čemu se vrši ponderacija na osnovu njihove važnosti koji takođe ima pet nivoa sa identičnom skalom." [Lazarević, 2016] Na ovaj način menadžeri mogu da pozicioniraju svoju banku u odnosu na okruženje, odnosno konkurenciju i uvide nedostatke koje bi trebalo otkloniti.

4. Mogući pravci korekcije poslovnog odlučivanja menadžmenta banke na bazi rezultata finansijske analize

Analizom finansijskih izveštaja banke utvrđuju se i ocenjuju njene performanse na dan bilansiranja. Osnovni nedostatak, na ovaj način kvalifikovane pozicije i pokazatelja poslovanja banke je statičnost analize, koja se donekle umanjuje korišćenjem tehnike komparativne analize koja se zasniva na bazi vremenske serije podataka i indika-

tora za najmanje dva uzastopna finansijska izveštaja. Ovako dobijeni pokazatelji služe kao osnova bankarskom menadžmentu za donošenje odgovarajućih odluka iz domena poslovne politike.

Međutim, odgovarajući zahtevi i potrebe iziskuju procenu budućeg poslovanja i performansi banke radi čega je potrebno sačiniti projekciju (plan) poslovanja banke i projektovati odgovarajuće finansijske izveštaje na osnovu kojih će se oceniti očekivano, odnosno buduće poslovanje banke i determinisati odluke koje će biti od uticaja.

Dalji korak, odnosno kvalitativan zaključak, nakon odabira i kvantitativnog proračuna određenih pokazatelja sastoji se u davanju komentara na bazi pokazatelja i odgovarajućih repernih vrednosti. Potrebno je izvršiti komparaciju i oceniti performanse banke i odluke bankarskog menadžmenta u formulisanoj poslovnoj politici. Osnovno pitanje koje se postavlja u procesu analize pokazatelja banke je, da li je ostvarena profitabilnost zadovoljavajuća za sadašnje, ali i potencijalne vlasnike banke i da li je ostvarena uz prihvatljiv nivo izlaganja banke rizicima. Kroz poslovanje svakog poslovnog subjekta, pa i banke, potvrđuje se direktna uslovljenost i proporcionalnost prinosa i rizika. Zatim se utvrđuje da li je likvidnost banke na optimal-

nom nivou uz uspešno izbegavanje konfliktnosti zahteva profitabilnosti i likvidnosti banke.

Osnove za ocenu ostvarenih performansi banaka su:

- teorijski poželjne odnosno ciljne vrednosti određenih pokazatelja,
- alternativne mogućnosti upotrebe kapitala,
- regulatorno propisni zahtevi u pogledu minimalne visine pojedinih pokazatelja,
- ranija ostvarenja odabranih indikatora, vremenska serija izračunatih pokazatelja, koji omogućavaju vremensko upoređivanje izabranog perioda,
- da li su ciljne vrednosti odabranih pokazatelja, kao rezultat odabrane strategije bankarskog menadžmenta, usmerene na ostvarenje ciljeva banke i realizaciju poslovne politike: uz veću averziju prema riziku i akcentovanu likvidnost i solventnost banke koja za rezultat ima nižu stopu prinosa; ili sklonost ka preuzimanju većeg rizika i davanje primata profitabilnosti banke.

Analiza poslovanja banaka sa pretenzijama da bude pouzdana i produktivna treba da se zasniva na:

1. obezbeđenju zvaničnih finansijskih izveštaja za banku koji će biti predmet analize za najmanje

- dva uzastopna obračunska perioda,
2. izbor i kvantifikaciju određenih pokazatelja analizirane banke tokom perioda koji se analizira,
 3. obezbeđenje podataka za komparaciju, odnosno istih pokazatelja na nivou bankarskog sektora kao celine ili za neku referentnu grupu banaka,
 4. komparacija ostvarenih pokazatelja sa: dosadašnjim ostvarenjima; ostvarenjima na nivou bankarskog sektora za isti analizirani period; ciljnim vrednostima koji su utvrđeni u sklopu poslovne strategije bankarskog menadžmenta za dati period i minimalno propisanim ostvarenjima od strane regulatornih organa.

Ukoliko se analiza ne bi zasnivala na napred pomenutim principima mogla bi dovesti do nerealnih zaključaka i ocena i kao takva usmeriti menadžment banke u pogrešne poslovne odluke sa dalekosežnim posledicama. Najveću opasnost u procesu analize poslovanja banke predstavljaju: a) pouzdanost finansijskih izveštaja i bilansnih podataka i b) kompetentnost i stručnost analitičara. Prvi problem se donekle ublažava odgovarajućom organizacijom i ustrojstvom računovodstvene funkcije u bankama u saglasnosti sa regulativom, odgovarajućom kadrovskom opremljeno-

šću, sprovođenjem interne kontrole i revizije i obavezne nezavisne eksterne revizije finansijskih izveštaja. Drugi problem se relativizuje prvenstveno višim nivoom stručnog obrazovanja i kontinuiranim inoviranjem znanja i veština koristeći iskustvo analitičara zaduženih za analizu.

U razvoju savremenog bankarstva evidentni su novi postupci i koncepti preobražaja banaka, koji menjaju njihovu klasičnu fizionomiju od tradicionalnih kreditnih ustanova, ka modernim finansijskim institucijama. Da bi opstale i pratile promene, ostvarile definisane ciljeve i profitabilno poslovale u datom okruženju, banke se moraju prilagođavati izborom odovarajuće strategije u poslovnoj politici koja će uspešno doprineti ostvarenju osnovnih ciljeva poslovanja.

Analiza finansijskih izveštaja banke usmerena je na ocenu njenog finansijskog stanja i ostvarenog uspeha, odnosno ostvareni razvoj i dalju perspektivu banke. Pored podataka sadržanih u finansijskim izveštajima analiza koristi i podatke iz računovodstvenih evidencija i ostalih izvora. Samu suštinu analize čini obračun relativnih finansijskih pokazatelja i njihovo međusobno upoređivanje. Bankarski menadžment, sadašnji i potencijalni vlasnici banke, investitori, deponenti, javnost i drugi zainte-

resovani za performanse banke se sa naklonošću odnose prema praksi analize banke, čiji rezultati predstavljaju putokaz za formulisanje poslovne politike i donošenje adekvatnih poslovnih odluka svih zainteresovanih.

Banke koje imaju narušenu likvidnost ili solventnost, ili će pak njihova likvidnost biti narušena u idućem periodu, treba da preduzmu korektivne akcije putem određenih mera iz kojih treba da proistekne veća efikasnosti u korišćenju finansijskih resursa, sa manje rizika, i usmeravanje aktivnosti banke ka kvalitetnom upravljanju. Razlozi narušene likvidnosti i solventnosti mogu biti slab menadžment, nizak kvalitet kreditnog portfolija, niska kamatna baza koja nije dovoljna da pokrije rizike kojima je izložena banka, odsustvo dugoročne strategije, kao i neefikasnost internih sistema kontrole i revizije. Banka ne može da postane nesolventna za jednu noć, odnosno problemi koji mogu da se pojave u datom momentu rezultat su finansijskih i upravljačkih slabosti, kao i propusta koji su bili prisutni u relativno dugom periodu.

5. ZAKLJUČAK

Svrha finansijske analize je praćenje, ispitivanje, ocenjivanje i upo-

ređivanje rezultata sa planiranim, ostvarenim, i konkurentnim u prethodnom periodu. Rezultat analize je diferenciranje bitnih informacija o uzrocima odstupanja i potencijalnim rešenjima za njihovo relativiziranje u budućem periodu.

Finansijski izveštaji banaka, kao produkt računovodstvene evidencije svih poslovnih aktivnosti, predstavljaju bazu za analizu poslovanja i odlučivanje menadžmenta o budućim strateškim pravcima. Analizom bilansa banke dolazi se do značajnih informacija o parametrima poslovanja koji su neophodni u koncipiranju i vođenju poslovne politike. Koeficijenti kao što su: stopa gotovine, stopa likvidnosti, stopa rezervi likvidnosti, stopa kapitala, stopa kreditiranja, i drugi, od velike su važnosti za procenu ukupnih performansi banke, odnosno njene likvidne, depozitne i kreditne pozicije.

Kao što smo napred istakli, informacije iz finansijskih izveštaja i rezultati dobijeni analizom istih bitan su oslonac menadžmenu za eventualnu korekciju i preusmeravanje aktivnosti banke, rezultirajući kroz nove politike i strategije u domenu upravljanja strukturom izvora i plasmana na integralnoj osnovi, upravljanja rizicima, i ostalim aktivnostima banke.

Reference

- Bakić, S., (2020). Pozicija banaka sa aspekta analize finansijskih pokazatelja, *Oditor*, 6(2), 39-61, Posećeno: 10.12.2022, <https://scindeksclanci.ceon.rs/data/pdf/2217-401X/2020/2217-401X2002039B.pdf>
- Bovan, M., (2007). *Finansijsko računovodstvena analiza*, Kosovska Mitrovica, Ekonomski fakultet
- Bulajić, S., (2019). Komparativna finansijska analiza poslovanja inostranih i domaćih banaka u republici Srbiji u periodu svetske finansijske krize, *LIMEN* Posećeno: 10.12..2022, <https://mediacontent.limenconference.com/2019/05/Bulaji%C4%87>
- Vasiljević, B., (1995). Upravljanje pasivom banaka, Beograd, *Bilansiranje i poslovne finansije*, br. 1/95, 59.
- Dedović, M. & Milačić, S., (2005). *Finansijski menadžment*, Leposavić, Viša ekonomska škola Peć u Leposaviću
- Dogandžić, A., (2011). *Poslovne finansije*, Kosovska Mitrovica, Ekonomski fakultet
- Dragašević, Z., (2010). *Modeli višekriterijumske analize za rangiranje banaka*, Podgorica, Doktorska disertacija, Ekonomski fakultet
- Dušanić, J. & Krstić, B., (2012). *Bankarski menadžment*, Beograd, Beogradska poslovna škola - Visoka škola strukovnih studija
- Grujić, I., (2013). *Analiza finansijskog položaja i finansijskog rezultata bankarskog sektora Srbije*, Beograd, Master rad, Univerzitet Singidunum
- Lazarević M., (2016). Finansijski benčmarking u bankarstvu, Beograd, *Bankarstvo* 45(3), Posećeno: 11.11.2022, <https://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2016/3/UBS-Bankarstvo-3-2016-Lazarevic.pdf>
- Lukić, R., (2018). *Bankarsko računovodstvo*, Beograd, Ekonomski fakultet
- Mrvaljević, M., (2014). *Dometi finansijskog izveštavanja u optimizaciji poslovne politike banaka*, Kosovska Mitrovica, Doktorska disertacija, Ekonomski fakultet
- Tešanović, A., (2013). *Komparativna analiza finansijskih izveštaja banaka u Hrvatskoj i Srbiji*, Novi Sad, Master rad, Univerzitet u

Novom Sadu, Prirodno matematički fakultet

Zakon o računovodstvu, "Sl. glasnik RS" broj 73/19 i 44/21.

Zakon o bankama, "Sl. glasnik RS" broj 107/05, 91/10, i 14/15

Dželetović, M., Živković, A. & Bojović, P., (2008). *Bankarski menadžment*, Beograd, Čigoja
Posećeno: 10.11.2022,
<https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=2217-401X1802078C>

FINANCIAL ANALYSIS AS A COMPREHENSIVE ANALYTICAL EXAMINATION OF BANK OPERATIONS

Mirjana Mrvaljević¹, Jadranka Djuričanin², Nenad kojić³

^{1 3} Kosovo and Metohija Academy of Applied Studies, Department Peć
in Leposavić, Leposavić

² Akademija strukovnih studija Južna Srbija, odsek za poslovne
studije, Blace

Corresponding: mirjana.mrvaljevic@akademijakm.edu.rs

Abstract. Financial The analysis of the bank's financial statements is focused on the assessment of its financial condition and the achieved result, development and further perspective. In addition to the data contained in the financial statements, the analysis also uses data from accounting records and other sources. The very essence of financial analysis is the calculation of relative indicators and their comparison with each other. Banking management, current and potential owners of the bank, investors, depositors, the public and others interested in the bank's performance are sympathetic to the practice of analytical testing of the bank's operations. The results are a guide for formulating business policy and making adequate business decisions for all stakeholders. In this paper, we try to point out the specificity and importance of financial statements in banks, financial analysis as a method of examining business results and determining the performance of banks and the impact of analysis results on business decisions of bank managers.

Keywords: Financial reports of banks, financial analysis, business indicators, banking management..